

Samisk fremstilling i lærebøker fra 1974 til 2021

MGLU3511
6. semester

Beate Bjørkholen

Sammendrag

I denne oppgaven skriver jeg om hvordan fremstillingen av samene i lærebøker innen det samfunnsfaglige temaet har endret seg fra 1974 til 2021. Jeg har valgt ut lærebøker som er beregnet på hvert utvalgte læreplanverk altså M74, L97 og LK20. I den sammenheng vil jeg se på samenes historie og deres forankring i Norge som urfolk. Jeg benytter meg av lærebokanalyse som metode for å se på utviklingen av representasjonene samtidig som jeg ser på forankringen av innholdet i lærebøkene til læreplanene. Jeg redegjør også for hva de forskjellige læreplanene trekker frem av tematikk om samene både i forhold til det samfunnsfaglige, men også i de overordnede delene av planene for å kunne si noe om samenes prioritering i læreplanverkene. Dette har også sammenheng med hvorvidt lærebøkene svarer på temaene som er trukket frem i planene, og sier også noe om representasjonen av samene i bøkene. Til slutt konkluderer jeg med at den største endringen av representasjonene er variasjonen av representasjon og hvorvidt forfatterne tilrettelegger for refleksjon og elevaktivitet hos elevene.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Innledning	3
Begreper	4
Samene	4
Samisk mangfold	4
Historisk om samene	5
Assimileringspolitikken	5
Forsoning	6
Metode	7
Læreboka	7
Hvordan lærebokanalyse?	7
Empiri / Analyse	9
Læreplanene	9
M74	9
L97	10
LK20	11
Lærebøkene	11
O-fag grunnbok 6b (1974) til M74	11
Samfunnsfag 6 til L97	13
Refleks 6 til LK20	13
Sammenlikning	15
Læreplanene	15
Lærebøkene	15
Konklusjon	18
Litteraturliste	20
Vedlegg 1	23
Vedlegg 2	24
Vedlegg 3	25

Innledning

Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk, Nordmenn og Samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningsspolitikk. Den norske stat har derfor et særlig ansvar for å legge forholdene til rette for at det samiske folk skal kunne bygge et sterkt og levedyktig samfunn. Dette er en hevdvunnen rett basert på samenes tilstedeværelse i sine områder som går langt tilbake i tiden. (H.M Kong Harald V, 1997)

Dette sa H.M Kong Harald V i sin tale ved åpningen av det tredje sametinget i 1997. Samene er altså en folkegruppe som har lange røtter i Norge. Likevel hører de også hjemme i Sverige, Finland og Russland. I Norge, Sverige og Finland har de også fått status som urfolk med de rettigheter dette innebærer. Samene har også vært offer for en hard fornorskningsspolitikk slik som H.M. Kong Harald nevner i talen sin. Denne politikken har hatt store konsekvenser for samenes kultur. I dagens samfunn kan vi fremdeles se virkningene av denne politikken.

Skolen har vært og er fremdeles en viktig institusjon i den norske befolkningens liv. På kunnskapsdepartementet sine sider kan man for eksempel lese at «skolen skal gi den enkelte og samfunnet nødvendige forutsetninger for fremtidig velferd, verdiskaping og bærekraftig utvikling» (Kunnskapsdepartementet, U.Å). Skolen er også den arenaen hvor barn lærer mye av kunnskapene de har om samfunnet senere i livet. Kunnskapen som fremstilles vil kunne være farget av samtidens syn og verdisett. Samene har vært gjennom en hard assimileringssperiode i Norge og storsamfunnet har ikke alltid sett på samene og den samiske kulturen som noe som er verdt å ta vare på. Som urfolk i Norge har samene fått en særstilling i det norske lovverket. Formålet med denne oppgaven er derfor å se på hvordan fremstillingen av samene har endret seg fra 1974 til 2020. Jeg har derfor valgt ut tre lærebøker en fra M74, en fra L97 og en fra LK20. Jeg vil med dem se på om fremstillingen av samene har endret seg i sammenheng med utviklingen av den samiske historien i denne perioden. I tillegg til dette vil jeg se på de læreplanene den enkelte boka tilhører for å se om det er en sammenheng der, og om læreboka skildrer det læreplanen sier elevene skal lære.

Begreper

Assimilering defineres av store norske leksikon som en minoritetspolitikk hvor en, stat eller regjering fører mot en språklig eller kulturell minoritet eller innvandrergroupe å gjøre den mest lik majoritetsbefolkningen (Wæhle & Thora, 2021). Fornorskningspolitikk brukes som et begrep for dette, hvor den norske stat prøvde å *fornorske* den samiske befolkningen. I denne oppgaven vil jeg bruke disse begrepene om hverandre. Urfolk er et annet begrep jeg benytter i denne teksten. Det finnes ingen generell definisjon på hva et urfolk er, men de kjennetegnes av at de ikke er det dominerende folkeslaget i et større samfunn de er en del av. De må også ha bodd i landet i lang tid og før statens grenser ble anlagt. Urfolk kjennetegnes også av at de som regel har en egenartet kultur basert på naturressursene. (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2020).

I analysedelen av teksten vil jeg bruke begreper som refleksjon og undring. Refleksjon defineres av Store norske leksikon i samfunnskapelig kontekst, som å overveie eller tenke over noe (Nilstuen, 2021). Undring er ikke like lett å finne en konkret definisjon på, men i denne teksten defineres undring som å tenke over og å stille seg spørrende til noe.

Samene

Samisk mangfold

Samene er en folkegruppes som regnes som urfolk i det norske land. De er ikke en homogen kulturell folkegruppe. Den samiske kulturen varierer i stor grad både innenfor og utenfor Norges grenser. De kulturelle variasjonene fremmes også av at det finnes mange forskjellige samiske språk. I Norge deles disse inn i tre hovedområder, det er sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk hvor nordsamisk er den største språkgruppen. Disse forskjellene mellom språkene er så store at en person som snakker sørsamisk ikke vil kunne forstå en person som snakker nordsamisk. (Børhaug, 2014, s. 159-160). Det finnes også andre skiller innenfor den samiske kulturen som gir uttrykk gjennom blant annet drakter utfra hvor de kommer fra på samme måte som majoritetskulturen i Norge har bunaden (Børhaug, 2014, s. 160). På tross av disse variasjonene i kulturene blir samene ofte fremstilt som en homogen gruppe i litteraturen.

Historisk om samene

Den samiske befolkningen holdt til på Nordkalotten fra gammelt av, men i nyere tid finnes det samer i hele Norge. Nordkalotten er den betegnelse på det geografiske området som er det arktiske området av Norge, Sverige, Finland og de nordvestre delene av Russland (SNL, 2021). Samene levde lenge som jegere, sankere og fiskere, samtidig som de også hadde kontakt med den lagdelte jordbruksbefolkningen i Skandinavia (Myking, 2021, s. 30). En gang i senmiddelalderen begynte samene med tamreinhold samtidig som deler av den samiske befolkninga også ble bofaste fiskere eller begynte med jordbruk (Myking, 2021, s. 30). Myking skriver også om de norske historikerne Andreas Munch (1810-1863) og Rudolf Keyser (1803-1864) som slo fast at samene var den opprinnelige befolkningen i Skandinavia, men at de var blitt drevet nordover av Germanske stammer (Myking, 2021, s. 30).

Assimileringspolitikken

Samene ble utover 1800-tallet offer for en assimileringsspolitikk utøvd av den norske stat (Helle et al., 2019, s. 261). Denne politikken kan sees på bakgrunn av flere forhold, som Helle et al. (2019, s. 269) skriver var samene tallrike i et område som var tynt befolket. Dette området ble også ansett av den norske stat som av særlig interesse fra nabostatene.

Ryymim et al. (2010, s. 57) skriver i sin bok om *Samenes historie fra 1751 til 2010* at assimileringsspolitikken har hatt en negativ virkning på ikke bare størrelsen, men også utbredelsen av det samiske folk. Likevel klarte samene å beholde deler av kulturen sin og ble innsnevret til det som i dag omtales som de samiske kjerneområdene: Kautokeino, Karasjok og deler av Tana, Porsanger og Nesseby. I etterkrigstiden da nasjonen igjen skulle bygges opp den norske likskapsideologien sterkt ((Børhaug, 2014, s. 162). Tanken med denne ideologien var at Samene og de andre minoritetene raskest mulig skulle assimileres inn i det norske samfunnet. For å oppnå dette måtte minoritetene snakke norsk, oppføre seg norskt og mene som nordmenn gjorde. I fornorskningen av samene var norske lover, kirka og kanskje spesielt skolen viktige redskaper (Børhaug, 2014, s. 164). På skolen har det gjennom tiden vært forskjellige regler for når det var tillatt å bruke samisk språk i skolen (Børhaug, 2014, kap. 7).

Forsoning

Slik Laila Susanne Vars skriver i *Nasjonale minoriteter og urfolk* (2017, s. 181) kan man si at politikken ført overfor samene fra slutten av 1800-tallet til 1980-tallet var et kulturelt folkemord. Den norske stat arbeidet lenge og systematisk for å endre de grunnleggende verdiene i den samiske kulturen og identiteten. Gjennom blant annet og å få samene til å glemme sitt eget språk (Vars, 2017, s. 182). Samene begynte etter hvert å kjempe imot selv om de brukte lang tid på å organisere seg politisk. I 2017 feiret samene 100 årsjubileum for når de for alvor begynte å stå imot den statlige politikken (Vars, 2017, s. 183). Altså det første samiske landsmøtet som ble arrangert i Trondheim (Bjørklund, 2017). Striden om Alta-Kautokeino-vassdraget på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet er et eksempel på en rettslig politisk konflikt mellom samene og statlige interesser. Denne saken fikk også videre følger for samene gjennom å være en direkte årsak til institusjonalisering og formalisering av en egen samisk offentlighet (Vars, 2017, s. 184). Som følge av Alta-Kautokeino konflikten ble det opprettet et eget sameting. Norge underskrev som første land ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk. Denne stadfester blant annet at: “Regjeringene skal ha ansvaret for utvikling av, med deltakelse av vedkommende folk, samordnede og systematiske tiltak for å verne disse folks rettigheter og for å garantere at deres integritet blir respektert.” (Kommunal - og distriktsdepartementet, 2020).

I Norge, Sverige og Finland har samene fått sine egne folkevalgte forsamlinger. I tillegg til dette har disse tre landene stadfestet anerkjennelse i grunnlovene sine om at samene har rett til selv å kunne utvikle sin egen kultur, språk, samfunnsliv og næringer. I tillegg til dette er det i flere miljøer igangsatt forskningsprosjekter for å rette opp i den urett som er begått mot samene. Blant annet har den norske kirken jobbet med å kommunisere sannheten og historien fra et samisk perspektiv. (Vars, 2017, s. 185). I Nyere tid har også offisielle talspersoner for staten beklaget til samene den fornorskningspolitikken de er blitt utsatt for. H.M. Kong Haralds tale ved åpningen av sametinget i 1997 sitert i innledningen av denne teksten. Dette var en etterlengtet unnskyldning for samene (Vars, 2017, s. 191). I tillegg til kongens beklagelse har to ulike regjeringer i Norge kommet med beklagelser ovenfor samene. I 2000 ble det av den tids regjering opprettet Samefolkets fond på 75 millioner kroner som skulle være en kollektiv erstatning for skadene og uretten som ble påført samene (Vars, 2017, s. 192). Andre konkrete tiltak for forsoning er som Vars (2017, s. 195-196) skriver etablering av

kulturinstitusjoner, markeringsdager, opprettelse av egne minnesteder, utvikling av informasjonsportaler, utdanningsstipender, endring i læreplanene m.m.

Metode

Læreboka

Dersom jeg tenker tilbake på egen skolegang har læreboka vært en rettesnor gjennom samfunnsfagundervisninga. I stor grad har den bestemt når vi skal lære om de ulike tematikkene og hva vi skal lære om dem. Forskningsprosjektet ARK & APP ved Universitetet i Oslo som undersøkte bruk og valg av læremidler i matematikk, engelsk, samfunnsfag og naturfag på 5.-7- trinn, ungdomsskolen og i den videregående skolen viste at over 60% av de lærerne som var med i undersøkelsen hovedsakelig brukte papirbaserte læremidler i grunnskolen (Gilje et al., 2016, s. xv; Dolonen et al., 2016). Læreboka kan derfor sies å være en representant for samfunnet vi lever i. Den viser holdninger gjennom dens fremstillinger av tematikker, ikke bare i språkbruk og bildebruk, men også plassen som er viet til tematikken. Boka er med på å indoktrinere de gjeldende holdningene underbevisst. Skrunes professor i religionspedagogikk skriver i sin bok *Lærebokforskning* (2010, s.15) at lærebøkene over lang tid har hatt en enestående stilling i skolefagenes historie og at de alltid har stått sentralt i undervisning i skolen. I sin bok beskriver han også de funksjonene læreboka har. Noen av disse er at læreboka er et redskap for undervisning, oppsamler av kunnskap som anses som grunnleggende eller viktig og gir en felles referanseramme. Skrunes påpeker også at en av årsakene til at læreboka står så sentralt som den gjør i skolen er at den er lett tilgjengelig og lett anvendelig (Skrunes, 2010, s. 28). Dette kan føre til en ensidig fremstilling av temaene som gjennomgås, da kun det perspektivet lærebokforfatterne fremmer skildres som eneste sannhet. Dette vil da kunne være med på å skildre en ensidig fremstilling av samene som et statisk utdatert folkeslag, dersom samene i læreboka fremstilles eksotifisert og uten kontekst til dagens samfunn.

Hvordan lærebokanalyse?

Tjora (2017, s. 183) skriver at tekstanalyse som metodologisk tilnærming ikke bare handler om å forstå virkeligheten gjennom tekst, men også hvordan tekst former virkeligheten og vår forståelse av den. På bakgrunn av dette kan man si at læreboka er med på å forme

virkeligheten gjennom skildringene som er gjort i den. Når den også brukes som en kunnskapsformidler er den også i stor grad med på å forme det verdigrunnlaget man sitter igjen med. I denne perioden fra 1974 til 2020 finner vi læreplanene M74, M87, L97, LK06 og LK20. I henhold til omfanget til denne oppgaven har jeg derfor valgt å se på M74, L97 og LK20.

De siste 50 årene har skolegangen endret seg. I dag har vi en 10 årig obligatorisk grunnskole, dette ble gradvis innført fra 1997 til 1999 (Nilssen, 2022), mens det i 1969 ble vedtatt en 9 årig obligatorisk skolegang med innføringen av ungdomsskolen (Hagemann, 2015). Jeg har til hver læreplan plukket ut en lærebok som skildrer samene som tematikk. Jeg har også på bakgrunn av skolehistorikken valgt bøker beregnet på 6. trinn. Dette for bøkene skal være skrevet til elever på samme kognitive nivå. Bøkene jeg har valgt er *O-Fag, grunnbok 6b* (1975) av Knut Ingar Hansen for Fabritius forlag, il *M74 Samfunnsfag 6* (1998) av Tor Gunnar Heggem et al. for Gyldendal, undervisning til L97 og *Refleks 6* (2021) av Stig Hosteland et al. for Gyldendal til LK20.

Jeg vil også se kort på hva bøkene beregnet på trinnet over og under 6. klasse beskriver. Dette gjør jeg for å se om andre årstrinn har lagt mer vekt på samene i sine bøker og derfor om bokutvalget jeg har gjort kan sees på som representativt for sin læreplan. Ettersom jeg også skal se på om lærebøkene tar for seg det læreplanene sier at de skal, vil det være sentralt å ha et overblikk over bøkene beregnet til mellomtrinnet som 6. klasse er en del av. Dette gjelder spesielt for *Refleks 6* (2021) da denne er laget til en læreplan som kun har kompetansemål etter 7. trinn.

Forskningsmetoden jeg vil ta i bruk i denne oppgaven er det Johannessen et al. (2021, kap. 14) beskriver som kvalitativ innholdsanalyse av dokumenter. I denne analyseformen må de utvalgte dokumentene gjennomgås systematisk. I analysen av lærebøkene vil jeg se på tre overordnede kategorier for analyse slik som Johannessen et al. (2021, s. 239-240) skildrer i sin bok om forskningsmetode. Det er innhold, Retoriske grep og Stil og tone. Innenfor disse vil jeg se på blant annet hva slags plass i boka disse tematikkene får. Hvilke perspektiv er samene skildret fra? Hva slags bilder er brukt for å belyse tematikkene som tas opp? Jeg vil også i analysen se på språkbruken og ordvalgene som er tatt for å fremstille samene. Både for å se om det finnes fordommer og stereotyper, men også se på forekomsten av verdiladede ord. I tillegg til dette vil jeg også se på hvordan læreboka tilrettelegger for refleksjon, om den kommer med sluttede konklusjoner eller åpner opp for undring hos eleven. For å kategorisere

innholdet i lærebøkene sorterte jeg innholdet inn i kategoriene: geografi, historie, sysselsetting, kultur, samenes som minoritet, religion og skole. Dette for lettere å kunne kategorisere innholdet i bøkene.

Empiri og Analyse

Læreplanene

M74

Mønsterplan for grunnskolen av 1974 skulle avløse *normalplanene av 1939* og *læreplan for forsøk med 9-årig grunnskole*. (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 18. I læreplanens skildring av skolesamfunnet står det at skoler i språkbalndinsdistrikter bør ta sikte på en størst mulig likestilling mellom de to språkene (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 18). I dag er samisk ifølge norsk lov et likeverdig språk med norsk og språkblandingsdistrikter er områder hvor både norsk og samisk brukes i stor grad som f.eks. Finnmark (Kommunal- og distriktsdepartementet, 2022).

Mønsterplanen skal være en retningsgivende rammeplan. Dette betyr at det stoffet den tar opp ikke må oppfattes som et obligatorisk minimum alle må gjennom, men et forslag til stoff som må avpasses etter det timetallet det enkelte faget får (Norge Kirke- og undervisningsdepartementet, 1974, s. 25). I flere av fagene vil stoffet variere utfra den enkelte skoles lokale forutsetninger. Det lokale nærområdet vil kunne tas i bruk til undervisningen og dermed være en avpasning av det foreslåtte stoffet mønsterplanen presenterer.

I M74 inngår samfunnsfag i Orienteringsfaget, forkortet som O-fag, dette faget omfatter fire selvstendige planer for natur- og samfunnsorientert undervisning, som er Heimstadiære, Samfunnsfag, Naturfag og orienteringsfaget. (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 169). Orienteringsfaget som inngår i O-fag består av lærestoff knyttet til hjem, samfunn og natur, mens O-faget er et samlebegrep på de fire overnevnte underfagene. Samfunnsfag har som underfag til O-fag egne mål, i tillegg til å være delt inn i tre hovedområder. Disse er geografi, samfunnskunnskap og historie. Alle disse temaene har en veiledende årsplan med tematikker læreren kan ta i bruk i sin egen undervisning og som skal være veiledende for undervisningen i faget. I den veiledende årsplanen for geografi trekkes samene frem som en mulig tematikk

på lik linje med eskimoer og sibirske naturfolk på 6. trinn (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 182). Samene trekkes også frem som en mulig tematikk under historiebolken. I motsetning til geografi delen står samene som et eget punkt med flere underpunkter, som f.eks. avstamning, språk, samenes utbredelse i Norge i oldtiden, samfunnsliv og familieliv, klesdrakt, eventyr og sagn og folkesagn (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 184). Under den samfunnskunnskaplige delen av den veiledende årsplanen nevnes samiske aviser og samisk kringkasting (Mønsterplan for grunnskolen, 1974, s. 185).

L97

Læreplanverk for den 10-årige grunnskolen gitt ut i 1997. Læreplanverket består av tre hoveddeler: generell del, prinsipper og retningslinjer for opplæringa i grunnskolen og læreplaner for fagene (Den kongelige kirke, utdannings - og forskningsdepartementet, 1997). Samene nevnes i den generelle delen under punktet «det meningssøkende mennesket» Her står det at vi i Norge og Norden har et særlig ansvar for å hegne om det samiske språket og kulturen. Videre står det også at skolen må formidle kunnskaper om andre kulturer og utnytte de mulighetene som mangfoldet av kulturelle minoriteter i Norge gir (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 20).

Samene blir også nevnt i innledninga til prinsipp og retningslinjer delen av læreplanen (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 55). Her står det at den samiske kulturen er en del av den felles norske og nordiske kulturen som alle elevene skal bli kjent med. I tillegg til dette er samisk kultur og samfunnsliv også et eget underpunkt (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 65). Under dette punktet spesifiseres det at samisk kultur, språk og samfunnsliv er del av det felles lærestoffet i ulike fag.

Læreplanen er oppbygd slik at den har noen felles mål for faget, men at den også går videre inn på målene for hvert årssteg. Et av de felles målene for faget er: «at elevane utviklar kunnskap om historia, kulturen og samfunnslivet til samefolket og innsikt i den stillinga samene har i det norske samfunnet» (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 178). Dette er ett av 6 felles mål. I geografi delen av samfunnsfaget står det at elevene skal utvikle kunnskaper om sammenhenger mellom naturressurser, bosetninger, levemåter, og om den nære tilknytningen urfolkene har til naturen (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 181). 5.

Klasse «Elevene skal også bli kjent med næringer på hjemplassen sin, i sitt fylke og nabofylker og i landet som helhet blant annet også den samiske næringa» (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 182). På 6. trinn står det at elevene orienter seg om livet og virket til samene på tiden til Olav den hellige og kong Sverre. Elevene skal bli kjent med viktige institusjoner i demokratiet deriblant sametinget. (Den kongelige kirke, utdannings—og forskningsdepartementet, 1997, s. 182).

LK20

Læreplanverket av 2020 består av overordnet del, fag- og timefordelingen og læreplaner i fag. Den overordnede delen gjelder for grunnopplæringen, det vil si at den både gjelder for grunnskolen og videregående (Utdanningsdirektoratet, 2020). Den overordnede delen av læreplanen utdyper verdigrunnlaget i opplæringslovens formålsparagraf og de overordnede prinsippene for grunnopplæringen (Utdanningsdirektoratet, 2020).

I den overordnede delen av læreplanen nevnes samene 24 ganger i forbindelse med deres status som urfolk i Norge. Samene nevnes også i opplæringsens verdigrunnlag som et av punktene: «Identitet og kulturelt mangfold» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Gjennom opplæringen skal elevene få innsikt i det samiske urfolkets historie, kultur, samfunnsliv og rettigheter. Eleven skal også lære om mangfold innenfor samisk kultur og samfunnsliv (Utdanningsdirektoratet, 2020).

I læreplanen for samfunnsfag står det i informasjonen om faget konkret, at elevene skal lære om majoritets- og minoritetsperspektivet og spesielt samisk kultur og samfunnsliv (Utdanningsdirektoratet, 2020). Læreplanen har også kompetansemål som elevene skal oppnå etter endt opplæring. I grunnskolen er mellomtrinnet delt inn i kompetansemål etter endt 7. trinn. Av disse målene er det ett som konkret nevner samene, for å oppnå dette kompetansemålet skal elevene utforske hovedtrekkene ved samenes historie og de nasjonale minoritetene i Norge (Utdanningsdirektoratet, 2020).

Lærebøkene

O-fag grunnbok 6b (1975) til M74

I *O-fag 6B* (1975) boka er det viet et helt kapittel til samene på 16 sider. De kategoriene av tematikker som tas opp i dette kapitlet er: geografi, historie, livsgrunnlag, kultur, samenes som minoritet, religion og skole. Av disse tematikkene er det historie som er viet mest plass,

her regner jeg da også inn informasjon som også inngår i andre overordnede kategorier som f.eks. samenes naturreligion som er en del av deres historie, men som også inngår i kategorien naturreligion. Den kategorien som er viet minst plass i O-fags boka er samene i *nåtid*, det er et lite avsnitt om samene og massemedia, men lite om hvordan samene levde i bokas samtid.

Kapittelet starter med overskriften *I Sameland* som ifølge Store norske leksikon er det norske oversettelsen av det nordsamiske begrepet Sápmi (Berg, Nordlie & Gaski, 2021). Videre omtales samene som samer i hele kapittelet bortsett fra i en historisk fremstilling av hva samene er blitt omtalt som (Hansen, 1975, s. 148). Likevel forekommer det stereotypier i kapittelet om hvordan samer er og hva de gjør. Ettersom kapittelet sier lite om samene i samtiden, gir den et inntrykk av at samer går i tradisjonelle klær og at nesten alle samer holder reinsdyr. Dette forsterkes også av at 7 av 25 illustrasjoner avbilder reinsdyr på en eller annen måte og alle personene som er avbildet har på seg tradisjonelle samiske klær.

Teksten er beregnet på å lære opp elever i samfunnsfag. Den består av faktakunnskaper som formidles til leseren gjennom tekst. Teksten åpner i liten grad opp for refleksjon eller spørsmål rundt innholdet. Dette forsterkes ved at den i motsetning til de to andre bøkene ikke har spørsmål hverken underveis eller i slutten av kapitlet som lar elevene reflektere over eller rundt tematikken. Dette kan også skyldes den historiske fremstillingen av samene, der det som har skjedd er skjedd og derfor ikke gir rom for refleksjon eller undring. For eksempel «Før i tiden bodde fjellsamene i telt i nærheten av vinterbeitene. Nå er de blitt fastboende, og det er bare gjeterne som følger reinflokken.» (Hansen, 1975, s. 155). Dette er et eksempel på informasjon som ikke er annet en fakta og som man også kan finne i moderne litteratur om samenes historie.

O-fags bøkene er delt inn i A og B bøker på hvert årstrinn slik at A-boka er beregnet på å bruke før jul og B-boka er beregnet på å bruke etter jul. *O-fag 6B* (1975) Samene er ikke nevnt i det hele tatt i *O-fag 6A* (1975). I *O-fag 5A* og *5B* (1975) bøkene nevnes samene i bisetninger som f.eks. i en fortelling om Ottar fra Hålogaland som fortalte at Finnene levde enda lenger nord enn hva Nordmennene gjorde (Hansen, 1975, s. 153). Dette passer også godt med at samene i all hovedsak er lagt til 6. Trinn i henhold til M74.

Samfunnsfag 6 til L97

Samfunnsfag 6 er delt inn i samfunnskunnskap, historie og geografi som tre hovedbolker i boka. Samene har ikke fått noe eget kapittel i boka, men trekkes frem både under samfunnskunnskapsdelen og geografidelen. I samfunnskunnskapsdelen står sametinget som et eget punkt i et kapittel om hvordan Norge styres. Avsnittet om sametinget presenterer både de historiske forutsetningene for sametinget og hva de arbeider med i dag. Avsnittet er kort og informativt, men gir lite rom for refleksjon. Ordet same er brukt for å beskrive samene sammen med urfolk og minoritet. Disse ordene er også satt i kursiv, slik at de utmerker seg i teksten. Selv om avsnittet i seg selv ikke åpner opp for refleksjon er det en spørsmåls boble på siden som stiller spørsmål til teksten. Disse spørsmålene er konkrete faktaspørsmål og åpner derfor ikke for refleksjon. Allikevel kan man si at spørsmålene åpner for undring, da disse stiller spørsmål hvor svaret ikke står i teksten. I tillegg til avsnittet er det også et bilde av Sametingspresidenten fra bokas samtid iført tradisjonelle samiske klær. (Heggem et al., 1998, s. 102).

Under geografidelen, nevnes samene kun i en bisetning sammen med inuittene i sammenheng med at begge folkeslagene er urfolk. Det brukes også et bilde for å illustrere både inuittene og samene. Av samene er den samiske musikeren Mari Boine avbildet. Hun er iført klær som ved første øyekast ikke fremstår som samiske. Dette skiller seg fra bildebruken vist i *O-fag 6B* (1975) boka hvor alle samene er avbildet i samisk bekledning.

I *Samfunnsfag 5* og *7* (1997 & 1999) er det ingen kapitler som er dedikert til undervisning om samene. Samene nevnes i veldig liten grad i begge disse bøkene på tross av at læreplanen konkret nevner samisk kultur, språk og samfunnsliv som en del av det felles lærestoffet i ulike fag. På bakgrunn av dette kan man si at Gyldendals samfunnsfagsbøker laget til L97 bryter med de fastsatte premissene satt av Den kongelige kirke, utdannings- og forskningsdepartementet. Den manglende representasjonen av samene i lærebøkene på mellomtrinnet kan også tyde på at samene og deres historie ikke har vært prioritert i undervisninga og dermed ikke representert på en hensiktsmessig måte.

Refleks 6 til LK20

I *Refleks 6* er det et eget kapittel som heter *Samisk historie*, dette kapittelet er på 22 sider. De kategoriene som skildres i dette kapittelet er: identitet, historie, geografi kultur, livsgrunnlag og religion. Historiedelen her vil jeg dele inn i to kategorier fordi her det her trekkes frem

både historie som omhandler samenes kultur, men også deres kamp under assimileringspolitikken og gjenreisningen.

I kapittelet står det overordnede faktakunnskaper om hvor samene bor, at de er urfolk, men det står også noe om hvem som er same. I tillegg til dette fremstilles ikke samene som en monokultur i kapittelet, men et urfolk med forskjellige kulturer og språk. I kapittelets del om de tradisjonelle næringene til samene er det i tillegg til informasjon om kystsamer og reindrift også et eget avsnitt om at majoriteten av dagens samer har helt vanlige jobber slik som andre nordmenn. Likevel bruker kapitlet mer plass på reindriftssamer enn kystsamer. Dette kan være med på å bygge opp under fordommer om at samer kun var og er mennesker som driver med reindrift.

Ved første øyekast fremstår ikke kapittelet som belærende i den forstand at kapitelforfatteren eier den eneste sannheten om samene. Samene fremstilles som en stor kultur med ulike aspekter og variasjoner fra plass til plass. Dette kommer frem gjennom at samisk ikke forklares som et språk med mange ulike dialekter, men flere språk. Det er også brukt bilder av samer i tradisjonelle klesdrakter fra forskjellige områder med forklaringer på hvor de er fra. Kapittelet bruker også samisk terminologi, som f.eks. Siida og Sápmi. Men med Sápmi definerer forfatterne hva det vil si på norsk og bruker oversettelse Sameland i resten av kapitlet. For hver andre side er det også skrevet relevante ord som elevene burde lære seg i teksten, uten at det står en konkret definisjon av ordene. Dette kan være med på å skape undring i teksten. I tillegg til dette er det også spørsmål hver andre side hvor noen av spørsmålene krever at elevene finner svaret i teksten, mens andre spørsmål er mer åpne og krever refleksjon. I tillegg til dette er det i slutten av kapitlet spørsmål som tilrettelegger for arbeid med tematikken både individuelt og i gruppe.

I *Refleks 5* (2021) har ikke samene et eget kapittel slik de har i *Refleks 6* (2021), men de har fått 2 egne sider i et kapittel som heter Hvem er vi? Der det står om samene som et urfolk, i sammenheng med de valgene hvert enkelt individ tar i utviklingen av en egen identitet og de nasjonale minoritetene vi har i Norge. I *Refleks 7* (2022) står det ikke noe om samene som hverken egen tematikk eller under et annet overordnet tema slik det gjør i *Refleks 5* (2021). Likevel er det samiske flagget blant andre tegninger skissert på fremsiden av boka.

Sammenlikning

Læreplanene

Læreplanene skiller seg fra hverandre ved at det i M74 kun foreslår tematikker som kan tas med i undervisningen mens, f.eks. LK20 i større grad spesifiserer hva som skal være med. Samtidig som LK20 også åpner opp for autonomi hos læreren slik at det ikke nødvendigvis vil bli undervist det samme om samene i hele Norge. L97 viker fra M74 gjennom å sette noen felles mål om samene det skal undervises om på tvers av fagene. Dette fører LK20 videre ved å nevne samene og deres historie i læreplanens overordnede del. Av de tre skiller LK20 seg fra de to andre læreplanene gjennom å ha kompetansemål etter endt 7. trinn, mens de to andre trekker inn kompetansemål og foreslåtte tematikker for hvert årsteg. Dette gjør at det er vanskelig å si noe konkret om fremstillingen av samene på 6. trinn fordi, dette vil kunne variere fra skole til skole når de har om tematikken. Likevel står det om samene i Refleks sin bok for samfunnsfag beregnet på 6. trinn. Som sett på tidligere er samene nevnt i *Refleks 5* (2021), men ikke som et eget tema. I L97 står det heller ikke mye om samene i forhold til undervisning på 6. trinn, men det står litt om undervisning om samene i hvert av samfunnsfagsplanens tre deler. f.eks. på 6. trinn står det at elevene skal orientere seg om livet og virket til samene på tiden til Olav den hellige og kong Sverre. Elevene skal bli kjent med viktige institusjoner i demokratiet deriblant sametinget i geografidelen. I tillegg til at det også står om undervisning om samene som et av de felles målene for faget.

Lærebøkene

Alle tre lærebøkene er beregnet på bruk i undervisning på 6. trinn og laget som et resultat av nye læreplaner i skolen. Felles for alle tre er samene i varierende grad. I *O-fag 6B* (1975) og *Refleks 6* (2021) har samene fått egne kapitler, mens i *Samfunnsfag 6* (1998) er samene tatt opp i forbindelse med andre tematikker. Dersom man ser på de felles målene i L97 er det også flere tematikker en samene som ikke har fått et eget kapittel i boka. Et eksempel på dette er det overordnede målet om at elevene skal utvikle forståelse for tankesett og levemåter i andre kulturer i fortid og nåtid (L97, 1997, s. 178). Her er det også mulig at det er lagt større vekt på dette i enten 5. eller 7. klassebøkene. Jeg kan likevel ikke trekke en slutning om at mangelen på informasjon om samene er representativ for lærebøker laget til L97. Dette fordi

lærebøker laget av andre forlag enn dem jeg har tatt for meg, kan ha lagt større vekt på samene som tematikk. De to andre bøkene følger i større grad det læreplanene fastsetter.

Ifølge Niemi (2017, s. 146) ble det ikke et ordentlig oppgjør med fornorskningspolitikken før på 1970- 80 tallet. Men det faktum at samene trekkes frem som mulig tematikk i M74 og at samene i *O-fag 6B* (1975) er viet et helt kapittel kan tyde på et forsøk på oppgjør med fornorskningspolitikken. Dette kan også underbygges ved at læreplanen fastslår at samisk og norsk i språkblandingsdistrikter skal være mest mulig likestilte. Samene er i *O-fag 6B* (1975) viet tilnærmet like mye plass som de andre tematikkene i boka. Det er også *O-fag 6B* (1975) som vier mest plass til tematikken av de tre bøkene. I *Samfunnsfag 6* (1998) nevnes samene kun som del av andre tematikker. *Refleks 6* (2021) vier i likhet med *O-fag 6B* tilnærmet like mye plass av boka til alle tematikkene, med unntak av ett kapittel som er viet mer plass.

Den visuelle fremstillingen av samene skiller også bøkene fra hverandre. Først og fremst er majoriteten av bildene i *O-fag 6B* i svart-hvitt, dette skyldes tiden boka er skrevet i.

Bildeteksten skildrer også at enkelte av situasjonene avbildet er oppstilt, som vist i vedlegg 1 tatt fra side 159. Bildet viser flere personer ikledd samiske folkedrakter foran en kirke. Det står ingenting om hvor draktene er fra, men at de har et formål om å varme i kulde. I *Samfunnsfag 6* (1998) er det kun to bilder som viser samene. I begge bildene er samene avbildet ikledd samiske klær. Ett av bildene er av den samiske sangeren Mari Boine (vedlegg 2) ved første øyekast ser ikke bekleddningen samiske ut. Forskjellen i bildebruk i disse to bøkene skyldes blant annet av at *O-fag 6B* (1975) tar for seg det samiske temaet i mye større grad enn *Samfunnsfag 6* (1998). Derfor vil det naturlig være flere bilder i *O-fag 6B* (1975).

Refleks 6 (2021) bruker også bilder av samer i samiske folkedrakter, men de bevisstgjør også leseren gjennom bildeteksten på at draktene varierer fra sted til sted som vist i vedlegg 3.

Bildene ellers representerer også aktuelle saker i samenes historie. Eksempler på dette er bilder fra sametinget, konflikten rundt utbyggingen av Alta-Kautokeino-Vassdraget og Elsa Laula Renberg. Gjennom disse representasjonene viser kapittelet i større grad til samene som et dynamisk folk som selv har jobbet for rettighetene sine.

For *O-fag 6B* (1975) er ikke Alta-Kautokeino konflikten trukket frem dette kan ha sammenheng med at konflikten så vidt var påbegynt da boka ble gitt ut, og ikke ble avsluttet før flere år senere. Likevel står det ikke noe i boka om motstanden og kampen samene har vært gjennom for å få rettigheter til blant annet å bruke samisk i skolen. Det nevnes at

samiske barn måtte flytte på internatskoler og lære seg norsk, men at de *i dag* kan få begynneropplæringen sin i norsk på samisk. Likevel kan skildringen av hvordan samene framstilles i læreplanen å som en konsekvens av dette i læreboka sees på som et oppgjør med fornorskninga.

I *Samfunnsfag 6* (1998) er Sametinget tatt opp som det eneste temaet i undervisning om samene. Informasjonen som er tatt med her kan sees på som noe mangelfull. Det beskriver i størst grad formålet med Sametinget, men ikke hvordan det er blitt til, hvem som får være med, hvordan man blir valgt til det og hvorfor Sametinget er til. I tillegg til hvorfor Sametinget er viktig for samene. I *Refleks 6* (2021) står det mer om hva det vil si å være same, og hvem som regnes som samer i dag i tillegg til det historiske perspektivet. Her skrives det i den sammenheng også om hvem som kan stemme ved valg i Sametinget. De temaene som er tatt med slik som språk og identitet, skildrer i større grad enn de to eldre bøkene de kulturelle variasjonene som spiller inn i det å være samisk. F.eks. omtales samisk her som flere språk som i stor grad likner på hverandre enn slik som *O-fag 6B* (1975) skildrer det som et språk med flere dialekter.

Noe som skiller de tre bøkene fra hverandre, er at de to nyeste bøkene har spørsmål i teksten som elevene skal besvare. I *Samfunnsfag 6* (1998) vil arbeidet med spørsmålene supplere kunnskapene elevene sitter igjen med ettersom ikke alle svarene finnes i teksten. Skal spørsmålene fungere til sitt formål må det settes av tid til dem i undervisning. *Refleks 6* (2021) har også spørsmål i teksten hvor noen er laget for å kunne svares på ved å bruke teksten, men også noen som supplerer til informasjonen. Her er også spørsmålene til hjelp med å definere fremmedord som er brukt i teksten, men også reflekterende som f.eks. hva er en misjonær i forbindelse med en side om samenes religion og tro (Hosteland et al., 2021, s. 167). På slutten av kapittelet om samene i *Refleks 6* (2021) og kapittelet som inneholder informasjon om sametinget i *Samfunnsfag 6* (1998) er det egne sider med spørsmål til kapitlene. I *Samfunnsfag 6* (1998) er spørsmålene rettet mot kunnskapsinnhenting. Altså at elevene må bruke en annen kilde enn læreboka for å finne mer informasjon om sametinget. I *Refleks 6* (2021) er det en rekke forskjellige oppgaver hvor noen er beregnet på å løses i felleskap med andre, mens noen er ment på individuelt arbeid. Noen av oppgavene er også her for informasjonsinnhenting som, f.eks. samene har status som urfolk i Norge. «Søk på «urfolk» på internett og se om du kan finne ut hva som skal til for å være et urfolk. Skriv med dine egne ord en forklaring av hva et urfolk er.» (Hosteland et al., 2021, s. 174). Dette

spørsmålet tilrettelegger også for refleksjon hos elevene samtidig som det er et informasjonsinnhentende spørsmål da elevene selv må sette egne ord på informasjonen de skal finne ut av. Det er også spørsmål som i større grad åpner for refleksjon gjennom at elevene skal snakke sammen som for eksempel «hva er en same?» (Hosteland et al., 2021, s. 174). Dette spørsmålet krever refleksjon hos elevene da det ikke finnes en gitt definisjon på hva som er en same. Under samme spørsmål skal elevene også i fellesskap lage et tankekart med samisk som overskrift. Dette gjør at oppgaven blir veldig åpen og gjør at elevene må reflektere over egen kunnskap for å kunne fylle inn tankekartet.

Konklusjon

Fremstillingen av samene i lærebøkene fra 1975 og frem til 2021 har mange likheter, men også mange ulikheter. Disse ulikhetene skyldes i stor grad endringene i læreplanene, som er blitt endret på bakgrunn av endringer i samfunnet. Det største skillet mellom boka utgitt i 1975 og boka utgitt i 2021 er mengden refleksjon som er lagt til i kapitlet, da i form av oppgaver hvor elevene selv skal sette ord på ord og uttrykke eller selv tenke seg til hvorfor ting er som de er. En viss grad av refleksjon er også innført i boka som er gitt ut i 1998, ved noen enkle spørsmål som elevene selv må finne svaret på. Oppgavene åpner derfor ikke i like stor grad for refleksjon, men de krever at elevene må stille seg kritiske til hvilke kilder de skal finne informasjonen i. Et annet tydelig skille fra den nyeste til den eldste boka er informasjonen som er tatt med. *O-fag 6b* (1975) legger i større grad enn *Refleks 6* (2021) vekt på de historiske aspektene ved samene, deres historie og hvor de holder til og hva deres tradisjonelle beklædning besto i. Hvorpå den nyeste boka bruker mer plass på samisk identitet i dag og hvordan samene over tid har blitt nedtrykt i det norske samfunnet gjennom assimileringspolitikken. Og hvordan samene har kjempet for rettigheter og fått status som urfolk i Norge, fått et eget sameting og at vi i Norge var de første som ratifiserte ILO-konvensjon 169.

Det er vanskelig å si noe om den faktiske utviklingen av representasjonen av samene da læreboka jeg har valgt, laget til L97 i liten grad nevner samene. Likevel kan man si at samene fikk større oppmerksomhet i boka laget til M74 enn de to andre lærebøkene. Dette kan skyldes at det i denne tidsperioden ble gjort et oppgjør med assimileringspolitikken i Norge. I boka laget til M74 ligger også hovedfokuset på presentasjonen av samene på en historisk fremstilling av de som folkeslag, hvorpå det i de to senere bøkene er trukket frem mer

dagsaktuelle temaer. Her med sametinget i *Samfunnsfag 6* (1998) og *Refleks 6* (2021) hvorpå det i *Refleks 6* (2021) også er tatt med samenes kamp for rettigheter. I *O-fag 6B* (1975) fremstilles samene i stor grad stereotypisk som mennesker som går i kofte og driver med reindrift, men i *Refleks 6* (2021) legger forfatterne større vekt på å fremstille samene som et variert folkeslag. Både den eldste og den nyeste boka nevner at samene også driver med fiske og jordbruk, men det er kun boka fra 2021 som nevner samene som vanlige folk med vanlige jobber, og at man kan være same selv om man ikke bor i de samiske kjerneområdene.

Litteraturliste

- Berg-Nordlie, M. & Gaski, H., (2021). Sápmi i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 10.4.22 fra <https://snl.no/S%C3%A1pmi>
- Bjørklund, I. (2017). Landsmøtet i 1917 og samebevegelsen i nord, *Idunn* 54 (NR. 2-2017), s. 121–129. <https://doi.org/10.18261>
- Børhaug, K., Christophersen, J. & Aarre, T., (2014). *Introduksjon til samfunnskunnskap: Fagstoff og didaktikk*. (3. utg.). Samlaget
- Dolonen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund, M. & Skarpaas, K. G. (2016). Med ark & app. *Universitetet i Oslo*. Hentet 30.03.22 fra https://www.uv.uio.no/iped/forskning/prosjekter/arkapp/arkapp_syntese_endelig_til_trykk.pdf
- Gilje, Ø., Ingulfsen, L., Dolonen, J. A., Furberg, A., Rasmussen, I., Kluge, A., Knain, E., Mørch, A., Naalsund & M., Skarpaas, K. G. (2016). Med ARK&APP. *Bruk av læremidler og ressurser for læring på tvers av arbeidsformer*. Universitetet i Oslo.
- Hagemann, G. (2015). *Utdanningseksplasjonen*. Universitetet i Oslo. Hentet 7.4.2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1812-utdanningseksplasjon.html>
- Hansen, K. I. (1975). *O-fag: grunnbok 5A*. Fabritius orienteringsverk
- Hansen, K. I. (1975). *O-fag: grunnbok 5B*. Fabritius orienteringsverk
- Hansen, K. I. (1975). *O-fag: grunnbok 6A*. Fabritius orienteringsverk
- Hansen, K. I. (1975). *O-fag: grunnbok 6B*. Fabritius orienteringsverk
- Heggem, T. G. & Løvland, V. (1997). *Samfunnsfag 5*. Gyldendal undervisning
- Heggem, T. G., Løvland, V. & Læret, M. K. (1998). *Samfunnsfag 6*. Gyldendal undervisning
- Heggem, T. G. & Løvland, V. (1999). *Samfunnsfag 7*. Gyldendal undervisning

Helle, K., Dyrvik, S., Hovland, E. & Grønlie, T., (2013). *Grunnbok i Norges historie: Fra vikingtid til våres dager* (3. Utg.). Universitetsforlaget

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J. & Skjæveland, Y., (2021). *Refleks 5 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Gyldendal

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J. & Skjæveland, Y. (2021). *Refleks 5*. Gyldendal

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J. & Skjæveland, Y., (2021). *Refleks 6 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Gyldendal

Hosteland, S., Lie, T. G., Maliks, J. & Skjæveland, Y., (2021). *Refleks 7 – Elevbok – samfunnsfag for barnetrinnet*. Gyldendal. Hentet 09.05.2022 fra https://issuu.com/gyldendalnorskforlag/docs/9788205537521_refleks7samfunnsfagebbm_vanmerket

H.M Kong Harald V. (1997). *Sametinget 1997: Åpningstale*. Hentet 31.03.22 fra <https://www.kongehuset.no/tale.html?tid=171065&sek=26947&scope=0>

Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L. (2021). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. (6. utg.). abstrakt forlag

Kommunal- og distriktsdepartementet, (2020). *Hvem er urfolk?* Hentet 09.05.22 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/hvem-er-urfolk/id451320/>

Kommunal- og distriktsdepartementet, (2020). *ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater*. Hentet 30.03.22 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/midtspalte/ilokonvensjon-nr-169-om-urbefolkninger-o/id451312/>

Kunnskapsdepartementet. (u.å.). *Skole og videregående opplæring*. Hentet 31.03.22 fra Kommunal- og distriktsdepartementet (29.04.2022). *Samelovens språkregler*. Hentet 03.05.22 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/samelovens-sprakregler-og-forvaltningsom/id633281/>

Kunnskapsdepartementet. (u.å.). *Skole og videregående opplæring*. Hentet 31.03.22 fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/utdanning/grunnopplaring/id1408/>

Myking, J. R., (2021). *Kvifor vart det slik?: Norges historie gjennom 1000 år*. Cappelen Damm Akademisk

Nilssen, F. H., (2022). *Grunnskolen*, Store norske leksikon. Hentet 7.4.22 fra <https://snl.no/grunnskolen>

Nilstun, C. (2021). *Reflektere i Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 9. mai 2022 fra <https://snl.no/reflektere>

Nordkalotten i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 9.4.22 fra <https://snl.no/Nordkalotten>

Plesner, I. T. (Red.). (2020). *Nasjonale minoriteter og urfolk: I norsk politikk fra 1900 til 2016*. Cappelen Damm Akademisk

Ryymen, T., (Red.). (2010). *Samenes historie fra 1751 til 2010*. Cappelen Damm Akademisk

Skrunes, N. (2010). *Lærebokforskning, en eksplorerende presentasjon med særlig fokus på Kristendomskunnskap, KRL og Religion og Etikk* Abstrakt forlag

Tjora, A. (2017) *Kvalitativ forskningsmetode i praksis*. (3. utg.). Gyldendal

Wæhle, E. & Tjora, A. (2021) *Assimilering - sosiologi* i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 03.05.22 fra <https://snl.no/assimilering - sosiologi>

Vedlegg 1

Figur 1 Hentet på side 159 i *O-fag 6B* (1975)

Vedlegg 2

Figur 2 Hentet på side 146 i *Samfunnsfag 6* (1998)

Vedlegg 3

Figur 3 Hentet fra s. 159 i *Refleks 6* (2021)